VCK – 157

B .A. (Part I), (Semester II), (CBCS Pattern)

Examination March /April, 2022

SANSKRIT (DSC), (Paper - II)

(Drama) नाटक

Sub. Code: 71267

Question Bank

प्रश्न-१ योग्य पर्याय निवडून वाक्ये पुन्हा लिहा. **(१०)**

१) उत्तररामचरितम् या नाटकाचा कर्ता ------------ हा आहे.

अ) भास ब) भवभूती क) कालिदास ड) शूद्रक

२) उत्तररामचरितम् हे नाटक --------------- आधारित आहे.

अ) पुराणावर ब) गीतेवर क) वेदावर ड) रामायणावर

३) अमृतमंथन व त्रिपुरदाह ही दोन नाटके-------------- निगडीत आहेत.

अ) गणेशाशी ब) रामाशी क) शंकराशी ड) हनुमानाशी

४) ---------- नटसूत्रांचा निर्देश कलेला आहे.

अ) पाणिनीने ब) भासाने क) कालिदासाने ड) भारताने

५) उत्तररामचरितम् या नाटकातील पहिल्या अंकाचे नाव ------------- हे आहे.

अ) छायांक ब) चित्रवीथी क) स्वप्नांक ड) देवांक

६) भवभूतीचा जन्म ---------- गोत्रात झालेला आहे.

अ) भारद्वाज ब) कश्यप क) गौतम ड) वशिष्ठ

७) उत्तररामचरितम् या नाटकाचा नायक ------------ हा आहे.

अ) लक्ष्मण ब) भरत क) राम ड) शत्रुघ्न

८) उत्तररामचरितम् या नाटकात प्रमुख रस ----------- हा आहे

अ) शांत ब) वीर क) भयानक ड) करुण

९) सीतेच्या वडिलांचे नाव -------------- असे आहे.

अ) जनक ब) दशरथ क) रोमपाद ड) अष्टावक्र

१०) वनदेवता कोठे राहत होती ?

अ) अयोध्येत ब) मथुरेत क) दंडकारण्यात ड) लंकेत

११) मैथिली हे विशेषण कोणाचे आहे?

अ) ऊर्मिलेचे ब) सीतेचे क) शान्तेचे ड) विद्याचे

१२) लव आणि कुश यांची माता --------- ही होती.

अ) ऊर्मिला ब) सीता क) मांडवी ड) यशोदा

१३) सीतेविषयीचा लोकापवाद रामाला -------------- सांगितला.

अ) शरदने ब) भरताने क) शान्तेने ड) दूर्मुखाने

१४) चित्रदर्शन हा प्रसंग उत्तररामचरितातील कोणत्या अंकात आलेला आहे ?

अ) तिसऱ्या ब) दुसऱ्या क) पहिल्या ड) सहाव्या

१५) भवभूति यांचे ------------ हे नाव होते.

अ) शरद ब) शिरीष क) श्रीकंठ ड) भालचंद्र

१६) भवभूति यांच्या पित्याचे नाव ---------- हे होते.

अ) नीलकंठ ब) श्रीकंठ क) रोमपाद ड) लक्ष्मण

१७) ब्रह्मदेवाने चारही वेदांपासून विवक्षित अंश घेऊन नवीन ------- नामक पाचव्या वेदाची निर्मिती केली आहे .

अ) नाट्य ब) ऋक क) साम ड) अथर्व

१८) ----------- यांच्या मते संवादसूक्तांमध्ये नाट्य व महाकाव्य या दोहोंची बीजे असली पाहिजेत.

अ)मोनिअर ब) वेबर क) विंटरनिट्झ ड) कीथ

१९) सामवेदामध्ये ---------- कलेचा प्रगत आविष्कार होऊन येतो.

अ) नृत्य ब) नाट्य क) लेखन ड) गायन

२०) ------------ प्रणीत बौद्धनाटक इ. स. पहिल्या शतकात अस्तित्वात होते.

अ) अश्वघोष ब) भवभूती क) कालिदास ड) भास

२१) पिशेल यांच्या मते नाट्य ----------- खेळातून उत्पन्न झाले.

अ) बहुरुप्याच्या ब) कठपुतळीच्या क) बाहुल्याच्या ड) डोंबाऱ्याच्या

२२) नाटकातील मुख्य पात्र म्हणजे -------- होय.

अ) उपनायक ब) उपनायिका क) प्रतिनायक ड) नायक

२३) प्रणयप्रधान नाटकात कोण नायकाचा मित्र म्हणून येतो ?

अ) कांचुकीय ब) विदुषक क) प्रधान ड) सेनापती

२४) भरताने पूर्वरंगाचे किती विभाग सांगितले आहेत ?

अ) १०   ब) १४   क) ०८   ड) १८

२५) देवयजनसंभवे हे विशेषण कोणाचे आहे ?

अ) सीतेचे   ब) पृथ्वीचे   क) कैकेयीचे ड) मंदोदरीचे

२६) उत्तररामचरितम् या नाटकात ---------------अंक आहेत.

अ) ०७   ब) ०५   क) ०४   ड) ०६

२७) उत्तररामचरितम् या नाटकातील तिसऱ्या अंकाचे नाव ---------- हे आहे.

अ) छायांक   ब) लवकुशांक   क) अग्निप्रवेशांक   ड) चित्रदर्शनांक

२८) उत्तररामचरितम् या नाटकाची नायिका ---------- ही आहे.

अ) ऊर्मिला   ब) राधा   क) रमा   ड) सीता

२९) वैदेही हे विशेषण कोणाचे आहे?

अ) कैकेयीचे   ब) सीतेचे   क) सुमित्राचे   ड) कौशल्याचे

३०) ----------------- हे पात्र उत्तररामचरितम् या नाटकातील आहे.

अ) अष्टावक्र   ब) अर्जुन   क) कर्ण   ड) वामन

३१) शंबूकवध हा प्रसंग उत्तररामचरितातील कोणत्या अंकात आलेला आहे?

अ) पहिल्या   ब) दुसऱ्या   क) तिसऱ्या   ड) पाचव्या

३२) भवभूति यांच्या मातेचे नाव ---------- हे होते.

अ) जातुकर्णी   ब) माया   क) यशोमती   ड) वसुंधरा

३३) भवभूती हे विदर्भ प्रदेशातील --------- या गावचे निवासी होते.

अ) अचलपूर   ब) जबलपूर   क) पद्मपूर   ड) नागपूर

३४) महाराज दशरथ यांची कन्या शांता हिचा पती ---------- हा होय.

अ) सदानंद   ब) संग्राम   क) ऋष्यशृंग   ड) मनोहर

३५) ऋष्यशृंग ऋषींनी ------------ वर्षाचा यज्ञ आरंभलेला होता.

अ) सतरा   ब) चौदा   क) तेरा   ड) बारा

३६) दंडकारण्यात ------- ही तपस्विनी होती.

अ) गौतमी   ब) रेणुका   क) आत्रेयी   ड) अरुंधती

३७) प्रभू रामचंद्रांना विश्वामित्रांनी ----------- बहाल केलेली होती.

अ) पदवी   ब) जृम्भकास्त्रे   क) शस्त्रे   ड) रत्ने

३८) रामाने--------- हा यज्ञ आरंभलेला होता.

अ) स्वाहाकार   ब) सोम   क) अश्वमेध   ड) राजसूय

३९) रामाने ------------ वध केला होता.

अ) बिभीषणाचा   ब) कंसाचा   क) तारकासुराचा   ड) शम्बुकाचा

४०) गंगा आणि पृथ्वी या दोघी -------- पाताळात घेऊन गेल्या.

अ) उर्मिलेला ब) सीतेला क) आत्रेयीला ड) वासंतीला

४१) ----------- हा अगस्ती ऋषींच्या आश्रमातून परत पंचवटीमध्ये आला होता.

अ) राम ब) रावण क) जटायू ड) हनुमान

४२) ----------------------लव आणि कुश या दोन्ही बालकांचा सांभाळ केला होता.

अ) अष्टावक्रांनी ब) गौतमांनी क) वशिष्ठांनी ड) महर्षी वाल्मिकींनी

४३) मंथरा की कोणाची दासी होती ?

अ) कौशल्याची ब) कैकेयीची क) सुमित्रेची ड) कैकयीची

४४) भरताच्या मातेचे नाव काय होते ?

अ) कौसल्या ब) सुमित्रा क) सीता ड) कैकेयी

४५) --------- ही लक्ष्मणची पत्नी होती ?

अ) सुमित्रा ब) सीता क) ऊर्मिला ड) मांडवी

४६) श्रुतकीर्ती ही कोणाची पत्नी होती ?

अ) भरताची ब) शत्रुघ्नाची क) रावणाची ड) बिभीषणाची

४७) मतंग ऋषींच्या आश्रमात ------- नामक सिद्ध तपस्विनी राहत होती.

अ) श्रमणा ब) नम्रता क) जान्हवी ड) तारा

४८) शूर्पणखा ही रावणाची ------ होती.

अ) पत्नी ब) गुरु क) आई ड) बहीण

४९) नदी देवता कोण आहे?

अ) मुरला ब) सरला क) वासंती ड) शांता

५०) भवभूतीने --------------- नाटकांची निर्मिती केलेली आहे.

अ) चार ब) पाच क) तीन ड) सहा

प्रश्न-२ खालील उत्ताऱ्यांचे मराठीत भाषांतर करा. (१०)

१. सूत्रधार:- अलमतिविस्तरेण । अद्य खलु भगवतः 'कालप्रियानाथस्य यात्रायाम् आर्यमिश्रान् विज्ञापयामि । एवमत्रभवन्तो विदाङ्कुर्वन्तु अस्ति खलु तत्रभवान् काश्यपः श्रीकण्ठपदलाञ्छनः पदवाक्यप्रमाणज्ञो भवभूतिर्नाम जातूकर्णीपुत्रः ।

२. नट:-अन्यच्च ।

वसिष्ठाधिष्ठिता देव्यो गता रामस्य मातरः ।

अरुन्धतीं पुरस्कृत्य यज्ञे जामातुराश्रमम् ||

सूत्रधारः- वैदेशिकोऽस्मीति पृच्छामि कः पुनरसौ जामाता |

नटः- कन्यां दशरथो राजा शान्तां नाम व्यजीजनत् ।

अपत्यकृतिकां राज्ञे रोमपादाय यां ददौ ॥

३. सूत्रधारः- तत्किमनेन । एहि, राजद्वारमेव स्वजातिसमयेन उपतिष्ठावः ।

नटः- तेन हि निरूपयतु राज्ञः सुपरिशुद्धामुपस्थानस्तोत्रपद्धति भावः ।

सूत्रधारः- मारिष,

सर्वथा व्यवहर्तव्यं कुतो ह्यवचनीयता।

यथा स्त्रीणां तथा वाचा साधुत्वे दुर्जनो जनः ॥

४. नटः- स्नेहात् सभाजयितुमेत्य दिनान्यमूनि

नीत्वोत्सवेन जनकोऽद्य गतो विदेहान् ।

देव्यास्ततो विमनसः परिसान्त्वनाय

धर्मासनाद् विशति वासगृहं नरेन्द्रः ॥

५. विश्वंभरा भगवती भवतीमसूत,

राजा प्रजापतिसमो जनकः पिता ते।

तेषां वधूस्त्वमसि नन्दिनि पार्थिवानां,

येषां कुलेषु सविता च गुरुर्वयं च ॥

६. जामातृयज्ञेन वयं निरुद्धा-

स्त्वं बाल एवासि नवं च राज्यम् ।

युक्तः प्रजानामनुरञ्जने स्या

स्तस्माद्यशो यत् परमं धनं वः ॥

७. तमसा- तदियं गोदावरीह्रदान्निष्क्रम्य-

परिपाण्डुदुर्बलकपोलसुन्दरं

दधती विलोलकवरीकमाननम् ।

करुणस्य मूर्तिरथवा शरीरणी

विरहव्यथेव वनमेति जानकी॥

८. मुरला- इयं हि सा ।

किसलयमिव मुग्धं बन्धनाद्विप्रलूनं

हृदयकुसुम शोषी दारुणो दीर्घशोकः ।

ग्लपयति परिपाण्डु क्षाममस्याः शरीरं

शरदिज इव धर्मः केतकीगर्भपत्रम् ॥

९. सीतादेव्या स्वकरकलितैः सल्लकीपल्लवाग्रै-

रग्रे लोलः करिकलभको यः पुरा वर्धितोऽभूत् ।

सीता- किं तस्य |

वध्वा सार्धं पयसि विहरन्सोऽयमन्येन दर्पा-

दुद्दामेन द्विरदपतिना सन्निपत्याभियुक्तः ॥

१०. यत्र द्रुमा अपि मृगा अपि बान्धवो मे

यानि प्रियासहचरश्चिरमध्यवात्सम् ।

एतानि तानि बहुनिर्झरकन्दराणि

गोदावरीपरिसरस्य गिरेस्तटानि ॥

११. अनेन पञ्चवटी दर्शनेन

अन्तर्लीनस्य दुःखाग्नेरयोद्दामं ज्वलिष्यतः।

उत्पीड इव धूमस्य मोहः प्रागावृणोति माम् ॥

हा प्रिये जानकि !

तमसा- (स्वगतम्) इदं तदाशङ्कितं गुरुजनेन ।

सीता- (समाश्वस्य) हा कथमेतत् ।

१२. तापसी- किमत्रोच्यते ।

प्रियप्राया वृत्तिर्विनयमधुरो वाचि नियमः

प्रकृत्या कल्याणी मतिरनवगीतः परिचयः।

पुरो वा पश्चाद्वा तदिदमविपर्यासितरसं

रहस्यं साधूनामनुपधि विशुद्धं विजयते ॥२॥

(उपविशतः)

१३. वनदेवता-(अर्घ्यं विकीर्य)।

यथेच्छ भोग्यं वो वनमिदमयं मे सुदिवसः

सतां सद्भिः संगः कथमपि हि पुण्येन भवति ।

तरुच्छाया तोयं यदपि तपसो योग्यमशनं

फलं वा मूलं वा तदपि न पराधीनमिह वः॥

१४. आत्रेयी- अस्मिन्नगस्त्यप्रमुखाः प्रदेशे

भूयांस उद्गीथविदो वसन्ति ।

तेभ्योऽधिगन्तु निगमान्तविद्यां

वाल्मीकिपार्श्वादिह पर्यटामि ||

१५. वनदेवता- अपि तयोर्नामसंविज्ञानमस्ति ?

आत्रेयी- तयैव किल देवतया तयोः कुशलवाविति नामनी प्रभावश्चाख्यात: |

वनदेवता- कीदृशः प्रभावः ?

आत्रेयी- तयोः किल सरहस्यानि जृम्भकास्त्राण्या जन्मसिद्धानीति।

वनदेवता- अहो नु भोश्चित्रमेतत् ।।

प्रश्न-३ टीपा लिहा. (१५)

१) नायक

२) नायिका

३) विदुषक

४) सूत्रधार

५) कांचुकीय

६) प्रस्तावना

७) पूर्वरंग

८) नेपथ्य

९) भरतवाक्य

१०) नांदी

११) सीतेचे व्यक्तिचित्र

१२) उत्तररामचरितातील राम

१३) उत्तररामचरिताच्या कथानकाचा मूलाधार

१४) उत्तररामचरितातील दुर्मुखाची भूमिका

१५) उत्तररामचरितातील आत्रेयी या पात्राची योजना

१६) शम्बुकवधाचे महत्त्व

१७) उत्तररामचरितातील राम- जानकी प्रेम

१८) उत्तररामचरितातील तिस-या अंकातील करुणरस

१९) रामाची स्वभाववैशिष्ट्ये

२०) आत्रेयी - वनदेवता यांच्यातील संवाद

२१) उत्तररामचरितातील छायांकाचे महत्त्व

२२) लक्ष्मणाचे व्यक्तिमत्त्व

२३) उत्तररामचरितातील चित्रदर्शन

२४) पंचवटीप्रवेश

२५) सीता- तमसा -मुरला यांच्यातील संवाद

प्रश्न -४ मोठे प्रश्न **(१५)**

१) उत्तररामचरितम् नाटकाची कथावस्तू सांगा.

२) संस्कत नाटकाचा उद्गम आणि विकास यावर निबंध लिहा.

३) उत्तररामचरितम् नाटकातील चित्रदर्शन अंकाचा सारांश लिहा.

४) उत्तररामचरितम् नाटकातील पंचवटीप्रवेश या दुस-या अंकातील विषय स्पष्ट करा.

५) उत्तररामचरितम् नाटकातील छायांकाचे महत्त्व विशद करा.

६) संस्कृत नाट्यशास्त्राप्रमाणे नाटक म्हणजे काय? ते सांगून उत्तररामचरितम् नाटकाला नाटकाचे निकष
कसे लागू पडतात, ते कथन करा.

७) उत्तररामचरितम् नाटकातील तिसऱ्या अंकाचा सारांश लिहा.

८) उत्तररामचरितम् नाटकातील दुसर्या अंकाचा सारांश लिहा.

९) उत्तररामचरितम् नाटकातील दुसर्या अंकामधील शंबूकवधाचे महत्त्व विशद करा.

१०) भवभूतीचे जीवनचरित्र , काळ आणि ग्रंथसंपदा यावर निबंध लिहा.